

Т. С. Павлова*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна*

МІФОЛОГІЧНІ, РЕЛІГІЙНІ ТА КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ФЕНОМЕНУ ПРАВА

E-mail: pavlova_tatyana@ukr.net**ORCID:** 0000-0001-7178-3573**Researcher ID:** S-8740-2017

Анотація. Побудова правової держави потребує визначення феномена права і цінностей, які воно захищає. Для цього необхідно визначити міфологічну, релігійну, культурну компоненти права і їх значення в раціональному та ірраціональному контексті його пізнання. Метою статті є визначення впливу міфології, релігії і культури на право. Методологія роботи заснована на взаємодії компаративного аналізу та історико-філософської рефлексії, а також методі поєднання історичного та логічного. Це дає змогу розкрити роль раціональних та ірраціональних складників у пізнанні права, виділити нормативні основи права з міфу, визначити взаємодію релігії і права, проаналізувати культурні сенси права. Опис основних результатів. У процесі дослідження було визначено, що, незважаючи на те, як змінюються міфологеми в суспільстві, проблема пізнання феномена права залишається актуальною і потребує вирішення в контексті різних пізнавальних систем. Пояснення світу міфом містили взірці правильної поведінки, які і становили нормативність міфу. Особливість міфологічної свідомості породжує уявлення про те, що людина є складовою частиною універсального світу, що дозволяє зарахувати норми, що містяться в міфі, до загальносвітових законів. На відміну від релігійних норм, що регулюють життя людини повністю, право все ж таки зосереджене на особливо важливих суспільних відносинах поза межами настанов тієї чи іншої релігії. Оскільки право в культурному середовищі є носієм універсальних цінностей, важливим є момент їх узгодження. Наукова новизна. Було визначено, що міф містить не лише ірраціональні виміри власного буття, а й раціональні виміри нормативності, яка сприймається як універсальне правило, обов'язкове до виконання. Відносини релігії і права визначаються перш за все спільною культурою та історією, і вони мають реалізовуватися завжди в межах культурного континууму і відповідати сучасним реаліям. Культура визначає право, водночас право впливає на розвиток культури, особливо правової, формує правосвідомість особистості. Висновки. Вдалося з'ясувати, що в процесі історико-філософської рефлексії можна визначити раціональність та ірраціональність як основні пізнавальні системи права. Усвідомлення феномена права починається з міфології, де вже можна виділити нормативність як її складову частину. Залишаючись соціальними регуляторами, релігія і право закріплюють у собі культурні зміни і водночас є провідниками культури в суспільстві.

Ключові слова: логос, міф, релігія, культура, право, норма.

T.S. Pavlova*Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine*

MYTHOLOGICAL, RELIGIOUS, AND CULTURAL DIMENSIONS OF THE LAW PHENOMENON

Abstract. Building a legal state requires defining the law phenomenon and the values it protects. For this, it is necessary to determine the mythological, religious, and cultural components of law and their meaning in rational and irrational contexts. The paper's purpose is to determine the impact of mythology, religion, and culture on the law. The paper's methodology is based on the interaction of comparative analysis and historical-philosophical reflection, as well as the method of combining the historical and the logical. That allows revealing the role of rational

and irrational components in the law knowledge, distinguishing the normative foundations of law from myth, determining the interaction of religion and law, and analyzing the cultural meanings of law. Description of the main results. During the research, it was determined that even though mythologemes change in society, the problem of the law phenomenon knowledge remains relevant and needs to be solved in the context of different cognitive systems. It is shown that the historical and philosophical understanding of existence lies beyond time in its usual understanding and is equally essential nowadays as it was many years ago. Studying different levels of human knowledge allowed a better understanding of the law phenomenon peculiarities in modern society. Explanations of the world by myth included examples of correct behavior that constituted the normativity of the myth. The peculiarity of mythological consciousness gives rise to the idea that a person is a component of the universal world, allowing us to attribute the norms in the myth to universal laws. It is shown that although religious norms can be directed to the transcendental, they contain normativity and law, while they remain different social regulators. In contrast to religious norms, which completely regulate a person's life, the law is still focused on particularly strong social relations outside the guidelines of one or another religion. Since the law in the cultural environment is a carrier of universal values, the moment of their coordination is paramount. The fact that the law protects it from destruction also speaks of the special role of law in culture. Culture in society cannot be completely homogeneous; different wills, aspirations, and interests collide within it. Furthermore, the law's purpose is not to level this diversity, but on the contrary, to make communication in the middle of the cultural environment diverse and, at the same time, safe. Scientific novelty. It was determined that the myth contains irrational dimensions of a person's being and rational dimensions of normativity, which is perceived as a universal rule necessary for fulfillment. The relationship between religion and law is determined primarily by common culture and history, and they must always be implemented within the cultural continuum and correspond to modern realities. Culture determines the law, and at the same time, law influences the development of culture, especially legal culture, and forms the legal consciousness of an individual. Conclusions. It was possible to find out that during historical-philosophical reflection, it is possible to define rationality and irrationality as the main cognitive systems of law. Awareness of the law phenomenon begins with mythology, with the ability to distinguish normativity as its component. The remaining social regulators, religion, and law anchor cultural changes and, simultaneously, are culture leaders in society.

Key words: logos, myth, religion, culture, law, norm.

Вступ. Актуальність теми полягає в тому, що феномен права нині є одним із визначальних елементів розвитку суспільства. Соціальне буття не може розглядатися без аналізу його правових і культурних основ, особливостей того чи іншого суспільства, його релігійних і міфологічних традицій. Включення людини в соціальне життя тісно пов'язане з її здатністю виконувати соціальні норми і правила, що передбачає розвиток правосвідомості, визначення та ієрархію цінностей та ін. Проблема філософського дослідження феномена права нині є мало дослідженою. Залишається велика кількість питань щодо зв'язку цього феномена з іншими сферами людського буття, такими як міф, релігія, культура.

Питання міфу і раціональності досліджував Ф. Кессіді, якій з'ясував роль міфів в історії та сучасності. Особливу увагу автор приділяє проблемі міфології в Давній Греції. Цікавими є дослідження автора щодо аналізу філософської свідомості та її дофілософських форм, а також його бачення питань співвідношення розуму і віри [6]. К. Г. Юнг досліджував архетипи колективного несвідомого, що дає змогу розглядати універсальність нормативності в міфі, а також говорити про внутрішній безсвідомий відгук людини на загальні образи, які асоціюються з правом [5]. Проблеми співвідношення права і релігії розглядають П. Кен, К. Евенс, З. Робінсон [3], Г. Берман [2] та інші [8; 9; 11]. Вони розглядають ці феномени в історичному, філософському, соціальному аспектах, намагаються визначити їхні загальні і відмінні риси, а також можливі варіанти співіснування. Право і пов'язані з ним соціоекономічні та культурні феномени в сучасному суспільстві розглядають такі автори, як О. Данільян, О. Дзьобань [4], О. Бандура та інші [1; 7; 10]. Усі ці дослідження мають велике значення для філософського дослідження феномена права. Водночас складність цього феномена викликає до життя більше питань, які потребують відповіді.

Філософія права нині має складне завдання – визначити витoki нормативності як обов'язкового елемента права і знайти його зв'язок з іншими соціальними регуляторами, вкоріненими в цій культурі. Це важливо зробити не лише з позиції дослідження онтологічної природи права, оскільки право може існувати і реалізовуватися лише у формі норми. Також це має велике значення з позиції гносеології і аксіології права, тому що допомагає розкрити пізнавальні аспекти цінностей права і права як цінності.

Мета дослідження – визначити вплив міфології, релігії і культури на право, що передбачає розв'язання певних задач. По-перше, з'ясування ролі раціонального та ірраціонального в пізнавальних процесах. По-друге, виділення в синкретичності міфу основ нормативності. По-третє, визначення основних рис відносин між релігією і правом. По-четверте, дослідження взаємодії права і культури в сучасному світі.

Предмет дослідження – пізнавальні конотації феномена права.

Логос виступає як відцентрова сила, до якої концептуально прагнули європейські філософи. Зазвичай шлях логоцентризму розуміється як шлях від міфу до логосу, де логос займає ключову позицію і реалізує її через усю європейську філософію до німецької класичної включно [6]. Але цю ж саму ситуацію можна розглядати і як зміну міфологеми, де на перший план виходить раціональність, тобто раціональність як міф. Водночас спроба подолати сучасною філософією раціонального теж не є повним відходом від міфології взагалі, скоріше це спроба змінити міфологію. І справа не лише в тому, що, можливо, людині краще займати не активну позицію на раціоналізацію світу, підганяючи його під бажані закономірності, а споглядати, і тоді істина постане перед нею в своїй повноті, як гармонія раціонального і ірраціонального. Проблема скоріше в тому, що досі не зрозуміло, що вважати раціональним і як воно співвідноситься з ірраціональним.

Звісно, надбання попередніх філософів не можуть вважатися застарілими чи такими, що втратили актуальність, або невірними, оскільки філософський час є специфічним і у філософії не можна говорити про зміну парадигми, як у науці. Філософське знання не може бути доведене або спростоване звичними для науки засобами. Воно існує в часі як великий здобуток людського духу, і в цьому сенсі воно існує поза часом. Якщо говорити про самопізнання людини, то необхідно зазначити, що рефлексія відбувається в межах суб'єктивного часу. Якщо ж говорити про пізнання філософією самої себе, то час у цьому випадку теж має умовне значення. Що ж можна вважати минулим філософії? Погляди мислителів, які жили раніше? Але ж погляди на одвічні філософські проблеми, які вони порушували, способи їх вирішення, – це не лише минуле, а й теперішнє і майбутнє філософії. Є філософське знання, яке в структурі загального світового знання тримає одвічну першість, незалежно від часу. Можна розглядати історію філософії не як процес, у якому одне знання замінюється іншим, а як процес, у якому формуються різні рівні філософського знання, вони акумулюються, нашаровуються один на одного, інтерпретуються, але існують одночасно і мають однаково важливе значення в плані цінності. Дійсно, філософське знання змінюється в історичному процесі, але при цьому воно демонструє і єдність процесу розвитку філософії.

У межах філософського знання, яке вимагає критичності, не можна абсолютувати якийсь один погляд чи парадигму. Необхідним є комплексний підхід до проблеми пізнання та реалізації результатів людської пізнавальної діяльності. І те, що ми спостерігаємо сьогодні, – це те, що на зміну міфології раціональних, впорядкованих, доволі складних пізнавальних систем приходить міфологія відсутності будь-якої раціональності. І перший, і другий підходи є радикальними. З одного боку, має місце досить звичайна для історії філософії ситуація критичного відношення нового типу філософування до попереднього, переосмислення пізнавальних парадигм. З іншого боку, ситуація видається принципово новою, оскільки збагачене соціально-історичним і філософсько-культурним досвідом знання знову рефлексує себе і породжує нове знання. У цьому другому аспекті важливим є те, що сучасна філософія як феномен людського буття вимагає особливої дослідницької уваги, але з урахуванням міфологічних, релігійних, культурних вимірів.

Складною і водночас надзвичайно важливою в сучасній філософії є проблема феномена права як елементу соціального буття. І починати його дослідження необхідно з міфологічних уявлень про право, оскільки вони містять взірці, норми поведінки людини в суспільстві. Синкретичність настанов у міфі полягала в тому, що вони регулювали всі сфери людського життя. Міф як норма регулював не лише питання соціального порядку, а й пояснював світ. Нерозділеність суб'єкта і об'єкта в міфі призводила до того, що людина не відділяла себе від світу, уявляла себе спорідненою з ним. І в цьому плані увесь світ і людина як його невід'ємна частина сприймалися як результат закономірності вічної і незмінної. Цю закономірність складно було пояснити і, мабуть, неможливо перенести в площину раціоналізації. Водночас вона прекрасно корелювала з іншим мисленням – мисленням міфологічним, де разом зі свідомим прийняттям людиною важливості і необхідності соціальних норм, на перший план все ж таки виходять несвідомі архаїчні структури. А в них немає місця раціональному, доказам, логіці, вони мали авторитарний, обов'язковий характер для людини, тому що не припускали сумніву в їх правильності. Ситуація доказу або спростування була просто неможливою, оскільки не передбачалася цим патерном мислення. Вольовий аспект виконання настанов був пов'язаний з яскравими, вражаючими чуттєвими образами, які водночас лякали і мали несвідому архетипічну природу [5]. Право в міфі постає не обов'язком, а заборонаю або табу. І основна мета міфологічних правових настанов полягає насамперед у тому, щоб заборонити певні, дуже небажані для суспільства, небезпечні дії. Апеляція в цьому випадку спрямована не до свідомих аспектів людської психіки, а до несвідомих, і велику роль у цьому відігравали емоції, головним чином негативні. Тут поєднуються два моменти: з одного боку, давня людина з міфологічною свідомістю розуміла, що не можна робити все, що заманеться, оскільки є певні межі, з іншого боку, вона не усвідомлювала це як результат її власної розумної волі. Заборона сприймалася як щось зовнішньо необхідне (соціальне), а не внутрішньо важливе (особистісне). Оскільки людина не відділяла себе від світу, суспільства, до якого належала, така ситуація не була для неї проблемою, бо те, що було важливим для спільноти, до якої вона належала, те було й важливим і для неї особисто.

Про силу і культурну укоріненість міфологічних настанов ми знаємо з того, наскільки живими і дієвими вони залишаються донині. Релігійна, філософська, наукова свідомість своїм корінням має свідомість міфологічну, відповідно, і ставлення до феномена права формувалося під її впливом. Правосвідомість сучасної людини багато в чому залишається під впливом архаїчних міфологічних настанов, доповнених сучасними нарративами, які теж суттєво міфологічні. Можна говорити про те, що вся система державного примусу ґрунтується на емоції страху, яка була однією з основних у давній міфології. Міфологія виступає ще й об'єднуючим фактором для людей, оскільки дає змогу приєднатися до першопочатків буття, які є загальними і виражаються у схожих міфологемах у різних народів, таких як вісь світу, світове дерево, золотий вік та ін. Ці міфологеми занурюють людину у світ гармонії, порядку, закону, що є властивим всесвіту, а значить і самій людині. Бути частиною цього цілого означає виконувати закон, якому підпорядковані всі. Звісно, йдеться про універсальні закони всесвіту, а не про конкретні юридичні закони, але законослухняність у цьому випадку формується щодо нормативності взагалі як способу життя в суспільстві. Крім того, в загальності міфологом можна побачити певну універсальність, яка є характерною для природного права [3]. Це сягає глибин споконвічності, а значить і легітимності з давніх-давен. Звісно, закони змінювалися з часом, і закони прадавнього суспільства сильно відрізняються від законів сучасних розвинутих країн, але йдеться про вкоріненість у давнину уявлень про те, що сам по собі закон – це важлива річ, яка є необхідною і походить від споконвічного порядку речей.

Таким чином, розглядаючи нормативну сторону міфу, можна побачити, що вона апелює до несвідомого, ірраціонального в людині. Водночас із цієї ірраціональності формуються загальноприйняті патерни поведінки, які сприймаються як раціональні, детерміновані, логічні. Крім того, загальність міфологом формує і загальність принципів

та норм поведінки в суспільстві, які глибоко вкорінені в підсвідомі структури психіки людини як індивідуальні, а більшою мірою як колективні архетипи, і це сильно впливає на індивідуальну й колективну правосвідомість. Це також може призводити до зловживань тих, хто займається міфотворчістю та міфодизайном сьогодні.

З позиції соціального регулювання важливим моментом є релігійний вимір феномена права. Релігія, як і право, встановлює правила, норми, обов'язкові до виконання. У релігії, як і в праві, можна говорити про різні види норм, класифікувати їх за різними критеріями. Загальним також є те, що і релігійні, і правові норми регулюють соціальні відносини. Щодо сутності релігійних норм і їх спрямованості, можна говорити про те, що, на відміну від норм правових, вони можуть бути спрямованими не лише на відносини між різними суб'єктами емпіричного світу, а й на відносини між людиною і трансцендентним, Богом, Абсолютом. Правові ж норми, як зазначає Г. Берман [2], регулюють відносини між фізичними і юридичними особами, державою та ін. Також є відмінності в санкціях, часто санкції в релігійних нормах теж мають трансцендентний характер, бо покарання може розглядатися як таке, що здійснюється не тепер у цей час, у цій державі, а як покарання після смерті, на іншому рівні буття. Суттєва різниця є і в розумінні джерела норми. Якщо виходити з позитивно-правових концепцій, що ставлять знак рівності між правом і законом, то джерелом норми права є державна влада, а джерелом релігійної норми завжди є трансцендентне, Бог, Абсолют. Крім того, релігійні норми регулюють усі сфери людського життя в той час, як право – далеко не всі, наприклад, важливо розділяти різні сфери регулювання для права і моралі [9].

Важливим моментом у розумінні релігії та права нині є те, як релігійні норми впливають на соціальні, в тому числі й правові, відносини. Особливої актуальності це питання набуває в контексті сучасності [4]. Звісно, процеси впливу релігії на суспільство й навпаки можуть розглядатися лише як взаємні. Також важливими моментами є культурні й соціальні виміри буття того чи іншого суспільства, питання рівня розвитку правосвідомості, толерантності його членів [1].

У сучасній літературі прийнято розглядати норми права і релігійні приписи як різні соціальні регулятори, які не можуть зливатися, і у той же час підкреслюється їхній культурний зв'язок. Дійсно, одна і та сама норма може міститися одночасно і в релігії, і в праві, і в моралі, наприклад, норми «не вбий», «не вкради». Однак це не є підставою їх змішувати. Релігійна норма залишається релігійною, правова – правовою, а моральна – моральною. Можна говорити про те, що вони діють паралельно в суспільстві здійснюючи функції соціальної регуляції. На відміну від релігійних і моральних норм, норма права є обов'язковою до виконання абсолютно для всіх незалежно від віросповідання або особистих моральних принципів, і в цьому плані вона є більш універсальною. Звісно, в суспільстві всі ці норми діють комплексно. Вони мають відмінності, про які було сказано вище, але й мають загальну мету – регулювати суспільні відносини таким чином, щоб не допустити деструктивної поведінки. Релігійна і правова свідомість, з одного боку, часто мають спільне культурне коріння, з іншого боку, релігія і право повинні бути автономними, не залежними один від одного соціальними регуляторами.

Культурні аспекти права є важливими в контексті того, що культура є всеосяжним середовищем буття людини. Вона дозволяє глибше усвідомити все те, що стосується права. Зокрема, це мотиви правової та протиправної поведінки особистості, культурні компоненти правосвідомості, цінності, що формують право. Загальнолюдські цінності вкорінені в культурі і, відповідно, потребують захисту, їх природа споріднена із сутністю природного права як права людини. Визнання права на існування різних культур виходить на перший план соціального буття в складних трансформаційних процесах, які відбуваються у світі. Також важливими є визнання свободи як невід'ємної складової частини сутності людини, верховенства права, поваги до людини і толерантного ставлення до різних культур і традицій. Право щодо культури виступає певним гарантом того, що вона взагалі може існувати і бути збереженою. І в той же час воно саме є елементом культури. З одного боку, право містить загальнокультурні цінності, а з іншого – втілює в собі специфічну культуру того чи іншого народу, держави. Якщо

в суспільстві з'являється нормативність, це говорить про доволі високий рівень його розвитку і здатність створювати універсальні, обов'язкові до виконання правила. Це також говорить і про те, що це суспільство сформувало власні культурно-ціннісні виміри, які воно прагне захищати. Важливо і те, що в такому суспільстві вже сформовані певні взірці поведінки, які стали нормою. Окрім того, що вони відіграють виховну роль, вони ще й забезпечують передачу цінностей від покоління до покоління.

Людина народжується в суспільстві, де вже існують різні норми: правові, етичні, релігійні, культурні. Протягом свого життя, розвитку, самоусвідомлення вона постійно взаємодіє зі світом норм, які можуть змінюватися, трансформуватися, відповідати її внутрішнім переконанням або ні. Людина не може бути поза культурою, як і поза правом, вона завжди всередині, і це все є складником її буття, онтологічного виміру її сутності.

Важливим питанням є також кореляція між культурою і правом. Справа в тому, що неможливо швидко, не спираючись на культурні традиції, змінити норми права, зробити їх зовсім іншими, такими, що не співвідносяться з традиціями, що формувалися століттями. Тому право має відображати ті культурні наративи, які вкорінені у правосвідомості громадян, є визначальними і абсолютно цінними для них. Інша справа, що з часом змінюється культура, правосвідомість і завданням права є відображати ці зміни.

Висновки. Таким чином, було виявлено, що раціональність як погляд на світ може розглядатися лише поруч з ірраціональністю. І в цьому плані дослідження соціальних феноменів важливо починати з міфології, яка є важливим джерелом віками вкоріненого у свідомість і підсвідомість знання. Будь-яка історико-філософська рефлексія не може відбуватися поза контекстом соціальних змін та змін наративів, але має зважати на власне коріння. Розглядаючи феномен права, необхідно зазначити, що ірраціональність міфу не суперечить раціональності норми і, крім того, сприяє її вкоріненості в підсвідоме як чогось вкрай важливого. Джерела релігійних норм і норм позитивного права різняться, але при цьому вони мають міцний культурний зв'язок і залишаються важливими соціальними регуляторами, які не повинні втручатися у сферу один одного. Перед правом стоїть подвійне завдання: з одного боку, збереження і захист традиційних культурних цінностей, з іншого боку, закріплення і захист змін, які відбуваються в процесі соціального розвитку.

REFERENCES

1. Bandura, O., Lytvynov, O., Maksymov, S., Pavlyshyn, O., & Smaznova, I. (2022). Semiotics of law in modern philosophical and legal research. *Cuestiones Políticas*, 40(72), 89–107. doi:10.46398/cuestpol.4072.05
2. Berman, H. J. (2008). Vera i zakon: primirenje prava i religii [Faitli and Order: The Reconciliation of Law and Religion]. Moscow: Moskovskaia shk. politicheskikh issled., 463 p. (in Russian).
3. Cane, P., Evans, C., & Robinson, Z. (Eds.). (2008). Law and Religion in Theoretical and Historical Context. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/cbo9780511493843
4. Danilyan, O., & Dzoban, O. (2022). Information fundamentals of law as an element of socio-cultural reality. *The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, Philosophies of Law, Political Science, Sociology*, 1(52). doi:10.21564/2663–5704.52.250416 (in Ukrainian)
5. Jung, C. G. (1996). Dusha i mif: shest arkhetyпов [Soul and myth: six archetypes]. Kiev: State library of Ukraine for youth, 384 p. (in Russian).
6. Kessidi, F. (2003). Ot mifa k logosu: stanovlenie grecheskoj filosofii [From Myth to Logos: The Making of Greek Philosophy]. St. Petersburg: Aletyia, 360 p. (in Russian).
7. Ladeur, K.-H., & Augsberg, I. (2007). The Myth of the Neutral State: The relationship between state and religion in the face of new challenges. *German Law Journal*, 8(2), 143–152. doi:10.1017/s2071832200005472
8. Laughlin, J., & Zathureczky, K. (2017). Religion, Education, and Law. *Journal of Law, Religion and State*, 5(2), 148–173. doi:10.1163/22124810–00502003

9. Pavlova, T. (2012). *Filosofia Hehelia ta hromadianske suspilstvo sohodni* [Hegel's Philosophy and Civil Society Today]. *Kultura narodov Prichernomor'ya*, 233, 149–152 (in Ukrainian).
10. Pavlova, T., Pavlov, R., & Khmarskyi, V. (2021). Moral emotions phenomenon with positive valence as a social behavior incentive. *Epistemological Studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, 4(2), 26–36. doi:10.15421/342119
11. Shirt, D. (2017). Concept and Context: Mercy in Criminal and Civil Law, Human Rights Law, Religious Law, and Divine Law. *Religion and Human Rights*, 12(1), 38–65. doi:10.1163/18710328-12111133

Received 11.07.2022

Received in revised form 11.09.2022

Accepted 23.09.2022

DOI: 10.15421/272216

УДК 1:930.19 (043.5)

S. Aytov

Ukrainian State University of science and technology, Ukraine, Dnipro

HISTORICAL ANTHROPOLOGY AS A MODERN PHILOSOPHY OF HISTORY AND THEORETICAL SOCIOLOGY: SOCIAL–CULTURAL DYNAMICS ANALYSIS

E-mail aytovspartak@gmail.com

ORCID: 0000–0001–9049–5865

Abstract. The article analyzes the impact of scientific approaches of historical anthropology as a modern philosophy of history on the theoretical sociology's understanding of social and cultural dynamics in the planes of "local civilizations" and global. The methodology of this work includes the principles of complementarity, structure, and dialogue. In the study of the problematic field of labor, the following methods were applied: philosophical hermeneutics, systemic-structural, and interdisciplinary. Historical anthropology as a philosophical-historical discipline, that analyzes the mental-cultural horizon of causality, the essence of historical processes and their possible projection into the future has a significant potential for the understanding of global social-cultural dynamics by theoretical sociology. An important problem for its understanding is the analysis of the essence and trends of globalization and civilizational development. The scientific influence of historical anthropology as a modern philosophy of history on theoretical sociology brings to this social and humanitarian discipline conceptual approaches for researching psychological and worldview-cultural causality and the essence of processes, that are part of its problem field. Among the issues that belong to the intellectual space of theoretical and sociological studies and can be effectively investigated using the concepts of historical anthropology, the following should be noted:

- the study of the mental and cultural horizon of the social dynamics of civilizational communities
- understanding the humanitarian plane of the historical foundations and development trends of "local civilizations";
- study of correlation of globalization and civilizational trends of modern socio-cultural dynamics;
- proposing and understanding the scenarios of further global socio-cultural development;
- research of the content and features of alternative models of global socio-cultural dynamics and assessment of the probability of their implementation.

Solving these cognitive issues by theoretical sociology using the conceptual approaches of historical anthropology as a modern philosophy of history allows this discipline to form knowledge about the important mental and cultural foundations of causality, essence and probable prospects of sociocultural dynamics both at the level of "local civilizations" and at the global level. The significance of the analysis of a wide range of psychological and cultural-worldview foundations of socio-cultural processes is explained by the multifaceted and deep nature of their influence